

דף מקורות 3

ל עמ' א: כלי כסף וכלי נחושת' – המשנה בדף ל עמ' ב

נושאים:

- דיני חפצים שונים באבידה ובפיקדון.
- הפטורים מהשבת אבידה וגדרם.
- הרחבה בדין זקן ואינה לפי כבודו
- לפנים משורת הדין.

כדרך שאמרו באבדה כך אמרו בפקדון

- א. מה השווה ומה השונה בין אבידה לפקדון?
- ב. הברייתא קובעת במפורש שדין פקדון שווה לדין אבידה – מדוע הגמ' לא מקבלת ההשוואה?
- ג. האם ניתן להבין אחרת מהגמ', את המשפט שבברייתא 'כדרך שאמרו באבידה כך אמרו בפקדון'? השוו את סיום הברייתא בסוגית הבבלי לסיומה בתוספתא:

תוספתא מסכת בבא מציעא (ליברמן) פרק ב הלכה כב

כלי כסף משתמש בהן בצונן אבל לא בחמין מפני שמשחירין כלי נחשת משתמש בהן בחמין אבל לא באור מפני שהוא משחקן מגריפות וקרדומות משתמש בהן בדבר הרך אבל לא בדבר הקשה מגריפה גורף בה את הטיט מדיחה ומניחה במקומה קרדום מבקיע את העצים ובלבד שלא יבקע בו לא צנן ולא זית וכשם שאתה אומ' באבידה כך אתה אומ' בפקדון המפקיד כסות אצל חבירו מנערה אחד לשלשים יום שוטחה לצורכה אבל לא לכבודו אם היתה מרובה נוטל שכרו ממנה:

והתעלמות – פעמים שאתה מתעלם

- א. האם שלש הדוגמאות בהן מתעלמים מאבידה הם מסוג אחד? מול איזו ערך עומדת השבת האבידה בכל דוגמא?
- ב. האם בשלש בדוגמאות מותר להתעלם או שחייבים להתעלם? כך מפרש הרמב"ם בפירושו למשנה:

רמב"ם פירוש המשניות – מסכת בבא מציעא פרק ב משנה ח

...ואמרו אין דרכו ליטול, הוא שיהיה זקן ואינו לפי כבודו, לפי שאינו ראוי להתבזות החכמה, והרמז לזה מה שנאמר והתעלמת מהם כאילו צוה שיתעלם מהם, בענין מן העניינים, והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל פעמים שאתה מתעלם: השוו את דבריו לפסיקתו במשנה תורה הלכות גזילה ואבידה פרק יא הלכות יג, יז – יח. (מודפס בחוברת אחרי שטייזלץ)

כהן והיא בבית קברות

- מהם הערכים שעומדים זה מול זה?
- השוו את הטיעונים שמביאה הסוגיה שלנו לפטור הכהן, לאלו המובאים בסוגיה במסכת ברכות:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יט עמוד ב

תא שמע: [דברים כ"ב] והתעלמת מהם – פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם; הא כיצד? אם היה כהן והיא בבית הקברות, או היה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו, לכך נאמר: והתעלמת. אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! שאני התם, דכתיב: והתעלמת מהם. וליגמר מינה! – איסורא מממונא לא ילפינן.

רוצים להרחיב: ניתן ללמוד את כל הסוגיה בברכות שעוסקת בהתנגשות שבין איסורי תורה ושמירה על טהרה, לבין כבוד הבריות ומצוות שבין אדם לחברו. ראו ברכות יט עמוד ב 'אמר רב יהודה אמר רב – דף כ עמוד א' שב ואל תעשה שאני'.

עשה מול לא תעשה ועשה ואיסור מול ממון

הגמרא מביאה שני טיעונים למה ברור שכהן אינו מחזיר אבידה שנמצאת בבית קברות. הראשונה שעשה אינו דוחה לא תעשה ועשה. והשנייה שממון אינו דוחה איסור. על היחס בין שני הטיעונים ראו דברי הרשב"א:

חדושי הרשב"א על מסכת בבא מציעא דף ל/א

ואלא מיהו אכתי איכא למידק הכא דמאי שנא משום דהאי עשה והאי עשה ולא תעשה, אפילו הוי השבת אבדה עשה ול"ת לא דחי ליה ללאו דטומאה, דהא קילין (שבת קלב, ב) דאין עשה דוחה לא תעשה אלא כגון כלאים בציצית ומילה בצרעת דבעדנא דקא עבר אלאו מקיים לעשה, אבל הכא בעדנא דקא עייל לבית הקברות אכתי לא מקיים ליה לעשה דהשב תשיבם עד דמהדר ליה למריה. וי"ל דאין הכי נמי אלא הכא לרבנותא נקטיה. והגרסה הנכונה מה שנמצא כתוב במקצת הספרים, פשיטא מי דחינן איסורא מקמי ממונא, כלומר עשה דהשבת אבדה ממנוא הוא, ואי בעי בעל אבדה לומר לא בעינא מי מחייב לאהדורי השתא נמי לא מהדר, דלא אמר אתי עשה ודחי ל"ת אלא בעשה דעל כרחיה מקיים ליה כמילה בצרעת וכלאים בציצית, ודמיא לאותה שאמרו בכתובות (מ, א) גבי שותה בעציצו, אימר דאמרינן אתי עשה ודחי ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר שלא לקיומה לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל, וכ"ש הכא, דבשלו אינו מחזיר ואינו רשאי שאינו מחזיר בשל אחרים. הרמב"ן ז"ל. ובמקצת ספרים איתנהו לתרווייהו, פשיטא האי עשה והאי לא תעשה ועשה, ועוד מי דחינן איסורא מקמי ממונא, וכן היא בפירוש ר"ח ז"ל, ולרבנותא נקטינהו ועקר דחיייתו מהאי טעמא דלא דחינן איסורא מקמי ממונא:

- איזו גירסה עדיפה לדעתו?
- באיזה מקרים עשה דוחה לא תעשה?

זקן ואינה לפי כבודו

- מיהו הזקן הפטור? מה מקור הכבוד שלו?
- מה בין דברי המשנה בדף כט ע"ב 'מצא שק או קופה...' לבין זקן ואינה לפי כבודו?
- הסוגיה שלנו אינה מפרטת מיהו הזקן אבל בחובת 'והדרת פני זקן' מובאות מספר דעות:

תלמוד בבלי מסכת קידושין

דף לב עמוד ב: ת"ר: [ויקרא יט] מפני שיבה תקום – יכול אפילו מפני זקן אשמאי? ת"ל: זקן, ואין זקן אלא חכם, שנאמר: [במדבר יא] אספה לי שבעים איש מוקני ישראל; רבי יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר: [משלי ח] ה' קנני ראשית דרכו. ... איסי בן יהודה אומר: מפני שיבה תקום – אפילו כל שיבה במשמע. ...

דף לג עמוד א: אמר ר' יוחנן: הלכה כאיסי בן יהודה. ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי, אמר: כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני. רבא מיקם לא קאי, היודר עבד להו. אביי יהיב ידא לסבי. רבא משדר שלוחיה. רב נחמן משדר גוזאי, אמר: אי לאו תורה, כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא: א"ר אייבו אמר ר' ינאי:

- האם ניתן להשוות את הגדרות הזקן שחייבים לכבד להגדרת הזקן הפטור מהשבה?
הסיפור על ר' ישמעאל ברבי יוסי
- מה היה מקור כבודו של ר' ישמעאל? (על דמותו קראו בצד הדף אצל שטיינזלץ)
- האם התנהגותו של ר' ישמעאל ברבי יוסי מול העני הם בהכרח חסד. חשבו על ההשלכות הכלכליות, החברתיות והאישיות.

שו"ת משפטי עוזיאל כרך ג – או"ח סימן ח

<p>הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל (י"ג בסיוון ה'תר"ם 1880 - כ"ד באלול ה'תשי"ג 1953). הרב הראשי הספרדי, הראשון לציון, של מדינת ישראל דן באחת מתשובותיו בשאלה האם מותר לזקן למחול על כבודו ולהחזיר אבידה שאינה לכבודו</p>	<p>אם רשאי תלמיד חכם שהוא מזרע הלוים להשתמט מציצקת מים על ידי הכהנים לנשיאת כפים והשתא נחזי אנן אם מותר לתלמידי חכמים להשתמט ממצות מנהג זה. והנה דומה לזה מצאנו בדין השבת אבידה. "והתעלמת" פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם. כיצד? כהן בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו, משמע דלא פטרה תורה זקן ואינה לפי כבודו אלא מחיוב השבת אבידה, אבל אם רצה להשיב האבידה הרי זה משובח, וכדאמרין התם: רבי ישמעאל לפני משורת הדין הוא דעבד ולא עוד אלא דמחוייב לעשות משום לפני משורת הדין דכתיב ואת המעשה אשר יעשו, מעשה זה דין, אשר יעשו, לפני משורת הדין (ב"מ ל').</p>
---	---

זקן ואינה לפי כבודו, משמע דלא פטרה תורה זקן ואינה לפי כבודו אלא מחיוב השבת אבידה, אבל אם רצה להשיב האבידה הרי זה משובח, וכדאמרין התם: רבי ישמעאל לפני משורת הדין הוא דעבד ולא עוד אלא דמחוייב לעשות משום לפני משורת הדין דכתיב ואת המעשה אשר יעשו, מעשה זה דין, אשר יעשו, לפני משורת הדין (ב"מ ל').

אולם לפי זה קשה מדגרסינן: האי צורבא מרבנן דידע סהדותא וזילא ליה מילתא למיזל לבי דינא דזוטר מיניה, לא ליזיל, אמר רב שישא בריה דרב אידי אף אנן נמי תנינא מצא שק או קופה ואין דרכו ליטול אף זה לא יטול הני מילי בממונא אבל באסורא אין חכמה ואין עצה נגד ה' כל מקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד לרב (שבועות ל').

והשתא אם נאמר דבאבדה חייב להשיבה משום לפני משורת הדין, בעדות נמי ליזיל אפילו לבית דין דזוטר מיניה משום לפני משורת הדין.

וכן קשה מדגרסינן: כהן גדול מעיד ומעידין אותו. מעיד: התניא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם וכו', כיצד זקן ואינה לפי כבודו (סנהדרין י"ח). ומאי קושיא והא זקן ואינה לפי כבודו חייב משום לפני משורת הדין. מכאן מוכח דזקן ואינה לפי כבודו לא רק שפטור מהשבת אבידה אלא שגם אינו רשאי. לכן צריך לומר דמה שחייב לפני משורת הדין, היינו במקום שאפשר לקיים המצוה בלא זלזול כבודו, כעובדא דרשב"ג דיהיב ליה פלגא דזווא (ב"מ ל'), אבל במקום שצריך לזלזל בעצמו, כגון להשיב אבידה שאינה לפי כבודו, פטור אפילו משום לפני משורת הדין.

שוב ראיתי שדין זה במחלוקת הוא שנוי, דהרמב"ם ומרן בשו"ע פסקו; דמשום לפני משורת הדין מחזיר האבידה גם זקן שאינה לפי כבודו, והרא"ש והטור סוברים; שאסור לת"ח לזלזל בכבודו במקום ספק אם חייב, כגון ת"ח שמתבייש בעיר ולא מתבייש בשדה ומצאה בשדה, אינו רשאי להחמיר מספק ולהשיב גם בעיר אלא יחזירנה מן השדה עד שיביאנה לעיר ואז ינחנה, דאיסורא הוא לגבי דידיה לזלזל בכבוד תורתו במקום שאינו חייב (טור חו"מ סי' רס"ג).

וצריכים לומר דכשם שנחלקו בענין השבת אבידה או מצות טעינה (חו"מ סי' רע"ב), כן נחלקו גם בדין עדות, דלהרמב"ם ומרן רשאי הת"ח למחול על כבודו ולילך להעיד לבית דין דזוטר מיניה, ולהרא"ש ודעמיה אינו רשאי אלא אסור לו לזלזל בכבוד תורתו בדבר שאינו חייב בה, וכן כתב החתם יאיר בתשובתו (סי' ר"ה).

וראיתי אחרי רואי למרן החיד"א ז"ל שהביא בראשונה דברי התורת חיים לחלק דאבידה ופריקה כיון דאפשר לקיים המצוה בלא זלזול כבודו אסור לזלזל בכבודו, אבל בעדות שאי אפשר לקיים מצות עדות אלא בהליכתו לפני מאן דזוטר מיניה, רשאי לזלזל בעצמו כדי לקיים מצות עדות. ומרן החיד"א עצמו חילק מדידה, דאבידה ופריקה, שזלזולו ניכר לעין כל רואיו הוא דסבר הרא"ש דאינו רשאי לזלזל, אבל בעדות שאין הזלזול ניכר, ואדרבה מצוה קעביד לעמוד לפני בית דין שהשכינה שרויה בהיניהם כדכתיב: והיה ה' עם השופט, בזה רשאי לזלזל בכבודו משום קיום המצוה אפילו לדעת הרא"ש ודעתיה (ברכי יוסף חו"מ סי' ו' סעיף ט"ו).

ולע"ד אין דבריהם מחוורים, דהנה חילוק התורת חיים כבר סתרו מרן החיד"א ז"ל, דמדברי הרא"ש והטור לא משמע חילוק זה, ואני מוסיף לומר דגם בעדות אפשר לקיים המצוה ולשלם לבע"ד מה שהפסידו בעבורו, ומאי פסקא דאבידה וטעינה יכול לשלם דמי

האבידה ולא בעדות, והלא אפשר מאד במציאה שאינו יכול לשלם מפני דלותו או מפני ערכה הגדול של האבדה וכן בעדות. וחילוקו של מרן החיד"א ז"ל אעפ"י שהוא מסתבר, אבל הוא נסתר מסוגין דסנהדרין ושבועות דמדמה עדות למציאה, ולא מתרין שאני מציאה שהוא זלזול גדול וניכר.

ובאמת עיקר חילוקו של החיד"א נאמר בתוס', דכתבו דכלאים בבגדו אי הוה בשב ואל תעשה היה נדחה משום כבוד הבריות אעפ"י שלא נאמר בו והתעלמות והיינו משום דערום הוא בזיון גדול (ב"מ ל' ד"ה אלא). אבל אדרבה משם ראייה שרק הליכה בשוק כשהוא ערום בזיון גדול, אבל עדות ואבידה שוים הם שאין בהם אלא גנאי ולא בזיון, וכן כתבו מפורש: אבל הכא גבי עדות ליכא גנאי כל כך ולא שרי באיסורא אפילו בשב ואל תעשה ודמי ליה גנאי דמצא שק או קופה (שבועות ל' תד"ה אבל). אלא מחוורתא לע"ד כמ"ש החות יאיר, שגם לענין עדות נחלקו הפוסקים, ולהרא"ש אין ת"ח רשאי לזלזל בכבודו וללכת להעיד לפני בית דין דוטר מיניה.

על כל פנים מאמור ומדובר למדנו שלדעת הרא"ש ודעמיה אסור לת"ח לזלזל בכבודו אפילו במקום שיש בו קיום מצות עשה ועבירה על לא תעשה, כגון, השבת אבידה דאית בה עשה דהשב תשיבם ולא תעשה הוא, ופירש רש"י אבידה עשה ולא תעשה היא השב תשיבם ולא תוכל להתעלם. (ב"מ ל"ב וע"י בפרש"י שם ל' ד"ה האי עשה, וכ"כ בשטמ"ק ב"מ ל'): אלא כך הוא עיקרם של דברים, שכל מי שרואה אבידה ומניח אותה באבדתה הרי הוא עובר בלאו ועשה וכו' עיי"ש, הרי שהתעלמות מהאבידה מחייבת בעשה ולא תעשה, ובכל זאת סובר הרא"ש שאין תלמיד חכם רשאי לזלזל בכבודו משום לפנים משורת הדין, והוא הדין לכל מצוות שבתורה שהרי למדנו ממצאה לעדות שבממון (סנהדרין י"ט ושבועות ל') וכ"כ החות יאיר ז"ל: ואין לומר לדעת הרא"ש דס"ל הואיל וכתבה התורה והתעלמות שמע מינה דדעת התורה כך היא וכו' והיכי דגלי גלי, שהרי בפ"ב דברכות (י"ט) מקשה וליליף מיניה ומשני איסורא ממונא לא ילפינן, מכאן דבגונא דליכא אסור במניעתו אסור לזלזל בעצמו לדעת הרא"ש.

והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו

- עיינו בפסוק המקורי בשמות ובהקשרו.
- מה פירוש בית חיייהם? השוו רש"י אצלינו לרש"י במקבילה בבבא קמא ולמדרש שכל טוב:

רש"י מסכת בבא קמא ק ע"א	שכל טוב (בובר) שמות פרק יח ד"ה ורבותינו דרשו וישמע
בית חיייהם – תלמוד תורה.	והודעת להם, זה בית חיייהם, הודיעם זמנים שילכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ולהראות פני את ה' במקום אשר יבחר, וזכר לדבר גם חסידה בשמים ידעה מועדה (ירמי' ח ז):

ביקור חולים

- להרחבה בנושא ביקור חולים מומלץ ללמוד את הסוגיה בנדרים העוסקת כולה בביקור חולים מדף לח ע"ב (המשנה) – מ ע"ב. (הנקודותיים) – צילומים של שטייזלץ – בקלסר.
- בתחילת מסכת ברכות מובאים כמה סיפורים על ביקור חולים – באיזה חולה מדובר – מה מטרת הביקור? מה נושאי השיחה? מה תוצאות הביקור?
- (ניתן לעיין במקור בשטיינזץ – עותק של מסכת ברכות נמצא בבית המדרש)

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד ב

רבי חייא בר אבא חלש, על לגביה רבי יוחנן. אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ירך? יהב ליה ידיה ואוקמיה. רבי יוחנן חלש, על לגביה רבי חנינא. אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ירך? יהב ליה ידיה ואוקמיה. אמאי? לוקים רבי יוחנן לנפשיה! – אמרי: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. – רבי אלעזר חלש, על לגביה רבי יוחנן. תוא דהוה קא גני בבית אפל, גלייה לדרעיה ונפל נהורא. חזייה דהוה קא בכי רבי אלעזר. אמר ליה: אמאי קא בכית? אי משום תורה דלא אפשת – שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים! ואי משום מזוני – לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות! ואי משום בני – דין גרמא דעשיראה ביר. אמר ליה: להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא. אמר ליה: על דא

ודאי קא בבית, ובכו תרוייהו. אדהכי והכי, אמר ליה: חביבין עליך יסוריין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ידך, יהב ליה ידיה ואוקמיה.

להרחבה נוספת: ראו את הפרק על ביקור חולים במאמרו של הרב אליהו יונג 'חסי אנוש בתורת ישראל' בספר בין אדם לחברו עמ' 142-149. במאמרו הוא מרחיב מאוד היקף חובת ביקור חולים ומשלב גורמים פסיכולוגיים, חברתיים וכלכליים. (הספר נמצא בבין המדרש – בצבע ורוד)

לפנים משורת הדין

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פג עמוד א

רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלמייהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה: הב להו גלמייהו. – אמר ליה: דינא הכי? – אמר ליה: אין, [משלי ב'] למען תלך בדרך טובים. יהיב להו גלמייהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחינן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אגרייהו. – אמר ליה: דינא הכי? – אמר ליה: אין, [משלי ב'] וארחות צדיקים תשמר.

- בחלק מכתבי היד המילה 'אנן' לא מופיעה - איזה גירסה הגיונית יותר? מספר מאמרים על לפנים משורת הדין ניתן למצוא בקלסר המאמרים:
- אברהם וינרוט, 'כופין על לפנים משורת הדין', סיני קכח (ניסן-אלול תשסא) עב-עח.
- אברהם ח שרמן, 'כפיה לעשות לפנים משורת הדין', תחומין כד (תשסד) 44-50.
- דב רפל, 'לפנים משורת הדין: עיקרון אתי, מוסרי ומשפטי', מחניים 12 (תשנז) 58-75.

לא חרבה ירושלים...

מדוע הדבר הביא לחורבן – ראו את הסברו של המהר"ל:

מהר"ל – ספר חדושי אגדות חלק שלישי עמוד יט – מסכת בבא מציעא

(שם). דאמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על וכו' שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין: לא חרבה ירושלים. פי', לא חרבה אע"ג שהיה להם חטאים אחרים היה הקב"ה משלם להם בעניין אחר ולא היה החרבן, [אבל] כאשר העמידו דבריהם על ד"ת ולא רצו רק הכל בדין לא היה הש"י עושה להם לפנים משורת הדין, והדין הוא חורבן, ולפי שהיו נמשכים בכל מעשיהם אחר הדין ודנו בזה דין תורה נעשה ירושלים חרב. וזכר לזה כי התורה ניתנה במקום חורבן והוא המדבר, ושם נתן לישראל התורה אבל אם לא היו דנין דין תורה ונכנסו לפנים משורת הדין לא חרבה (לא) מחרב. ועוד דע כי בודאי חטאים אחרים היה להם כדמפרש ביומא (ט' א') מכ"מ אם היו עושים לפנים משורת הדין גם הקב"ה היה נושא להם פנים וכן דרשו ז' ל' במס' ברכות (כ' ב) כ' אשר לא ישא פנים וכתוב ישא ה' פניו אליך אמר הקב"ה איך לא ישא פנים לישראל כי אני כתבתי בתורתך ואכלת ושבעת והם מדקדקים עד כזית ועד כביצה, ולפיכך אם היו עושים לפנים משורת הדין היה הקב"ה גם כן עושה להם לפנים משורת הדין. אבל השתא שהעמידו דבריהם על דין תורה לא עשה הקב"ה לפנים משורת הדין:

- בשאלה האם ניתן לחייב לנהוג לפנים משורת הדין נחלקו הפוסקים ומסכם את הדעות ר' יואל סירקיס בפירושו לטור. נסו לדלות מתוך שלל הדעות את הטיעונים בעד ונגד:

ב"ח חושן משפט סימן יב

איתא בסוף האומנים (ב"מ פג א) בעובדא דרבה בר בר חנא דתברו ליה הני שקולאי חביתא דחמרא שקל לגלמייהו אתא (א"ל) [אמרו] לרב אמר ליה הב להו גלמייהו אמר ליה דינא הכי אמר ליה אין למען תלך בדרך טובים (משלי ב כ) ומייתי לה רבינו לקמן בסיומן ד"ש (ס"א). ופירש רש"י בדרך טובים לפנים משורת הדין עכ"ל. משמע דרב הוה כייף ליה לרבה בר בר חנא דאם לא כן מאי קאמר ליה דינא הכי אם לא בא לכופו ואף על גב דהתוספות פרק הגזול קמא (ב"ק ק א ד"ה לפנים) ופרק אלו מציאות (ב"מ כד ב

ד"ה לפנים) פירשו דמשום לפנים משורת הדין לא הוה ליה להפסיד אלא מקרא דלמען תלך בדרך טובים מכל מקום בעל כרחך שמעינן דכופין על דבר שאינו חייב בו מן הדין וכן במצא ארנקי בשוק בפרק אלו מציאות (שם) דקאמר חייב להחזיר משום לפנים משורת הדין לפחות משמע חייב להחזיר בבא ליצאת ידי שמים כדאמר פרק הגזול בתרא (ב"ק קיח א) אמתניתין דהאומר לחבירו גזלתך וכו' דחייב בבא ליצאת ידי שמים דאם לא כן מאי חייב ולכן פסק המרדכי (ב"מ סי' רנז) דכייפינן ליה למיעבד לפנים משורת הדין אם היכולת בידו לעשות שהוא עשיר ושכן פסק ראב"ן (ב"מ עז ע"ד) ואבי העזרי וכן כתב באגודה פרק אלו מציאות (סי' לד) וז"ל חייב להחזיר משום לפנים משורת הדין וכן אנו נוהגים להחזיר וכן פסק ראב"ן וראב"ה דכייפינן להחזיר היכא דהמוציא עשיר עכ"ל.

מיהו בית יוסף (מחו"ה) הביא דברי הר"ר ירוחם בשם הרא"ש דאין כופין על לפנים משורת הדין וכתב וז"ל ופשוט הוא בעיני ותמהני על מה שכתב המרדכי דכייפינן למיעבד לפנים משורת הדין דהנך עובדי דמייתי ראייה מינייהו לא נזכר בהם כפייה עכ"ל וליתא אלא הנהו עובדי מיירי בכפייה כדפירשתי וכן נוהגים בכל בית דין בישראל לכופו לעשיר בדבר ראוי ונכון ואף על פי שאין הדין כך ואפשר דהר"ר ירוחם בשם הרא"ש נמי לא קאמר אלא באינו עשיר והיכא דאין לזה הפסד ממון אפילו באינו עשיר הוה ליה מדת סדום דזה נהנה וזה לא חסר והכל מודים דכופין כדאיתא סוף פרק קמא דבתרא א (סוף דף י"ב) ובפרק גט פשוט (שם דף קס"ח א) ואפשר דמכאן דקדק הר"ר ירוחם דדוקא על מדת סדום כופין אבל בדאיכא הפסד ממון אין כופין מיהו יש לומר דאין זה אלא באינו עשיר ופוק חזי מאי עמא דבר ומהרי"ק בשורש תשיעי (ענף ג) האריך בדין כפייה על מדת סדום:

ראו כיצד פוסק המרדכי בעקבות מעשה דרבה בר בר חנן:

מרדכי בבא מציא פרק ב סימן רנז

וכיון שחזינו דהו כייפי ליה הכי, כדאיתא בסוף פרק השוכר את האומנין (ב"מ פג ע"א), גם אנן כייפינן למיעבד לפנים משורת הדין, אם היכולת בידו לעשות, רוצה לומר שהוא עשיר

- כיצד ניתן ליישב בפסיקה זאת עם הנאמר בדברים א יז ובויקרא יט טו.

על העקרון של לפנים משורת הדין כחלק מה תורה עמד רבי וידאל די טולווא בעל המגיד משנה בהסבירו את דינא דבר מצרא:

מגיד משנה הלכות שכנים פרק יד

מבואר בהלכות וכ"ז ז"ל ועניין דין בן המצר הוא שתורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת קדושים תהיו והכוונה כמו שאמרו ז"ל קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר התאוות וכן אמרה ועשית הישר והטוב והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאיש והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחילה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל ולזה אמרו חביבין דברי דודים יותר מינינה של תורה שנאמר כי טובים דודיך מיין:

- אם המעשה הטוב הוא לפנים משורת הדין מדוע הוא לא נקבע כעיקר הדין? מהו הסברו של הרמב"ם:

שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד

ולזה הענין לא היו החסידים מניחים תכונות נפשותיהם על התכונה הממוצעת בשוה, אלא נטו נטיה מעטה אל התוספת והחסרון, על דרך הסייג. רצוני לומר, שהם, למשל, נטו מן הזהירות אל העדר ההרגשה בהנאה מעט, ומן הגבורה אל המסירה לסכנות מעט, ומן הנדיבות אל הפזרנות מעט, ומן הענוה אל שפלות הרוח מעט, וכן בשאר המידות. וזה הענין נרמז באומרם: "לפנים משורת הדין".